

WARSZTATY PROJEKTOWANIA PRZESTRZENI PUBLICZNEJ W KRAJOBRAZIE MIASTA JAKO ZASADA KREACJI KRAJOBRAZU W SPOŁECZEŃSTWIE DEMOKRATYCZNYM

WORKSHOPS OF DESIGNING PUBLIC SPACE IN AN URBAN LANDSCAPE AS A PRINCIPLE OF LANDSCAPE CREATION IN A DEMOCRATIC SOCIETY

■ Dyskusja, która jest w toku, nad zabudową placu im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie i doliny Rospudy uświadomiła, że projektowanie krajobrazu jest przede wszystkim procesem społecznym, bo dotyczy środowiska życia. W społeczeństwie demokratycznym proces projektowania krajobrazu toczy się w umysłach ludzi i może zostać zrealizowany po uzyskaniu w nich właściwego, akceptowanego kształtu. Miasto kształtuje się samoistnie na zasadzie sprzężenia zwrotnego między środowiskiem i zamieszkującą go społecznością. W takim procesie, projektant realizuje swoje powołanie poprzez oddziaływanie na ludzi, nie poprzez fizyczne oddziaływanie na środowisko. Wynurzamy się ze społeczeństwa totalitarnego w kierunku społeczeństwa demokratycznego i powinniśmy zaakceptować ten fakt. W społeczeństwie demokratycznym krajobraz nie powinien być kształtowany w sposób totalitarny poprzez decyzje urbanistyczne. Nie powinien być również kształtowany w sposób totalny. W społeczeństwie demokratycznym inwestorem jest, w wypadku inwestycji krajobrazowych, społeczeństwo, a nie jak w społeczeństwie totalitarnym państwo i jego służby.

Żeby zmienić krajobraz, a tutaj mówimy o kształtowaniu krajobrazu miejskiego, w społeczeństwie demokratycznym należy zmienić myślenie o krajobrazie, obraz fenomenu pod postacią którego ukazuje się krajobraz. Wymaga to wprowadzenia do obiegu społecznego istotnych, marginalizowanych pojęć określających krajobraz, oraz pokazać możliwą wariantowość rozwiązań. Fenomen – fenomeny zmienionego postrzegania krajobrazu winny ulec internalizacji przez istotną i obdarzoną autorytetem część członków demokratycznej społeczności. Dlatego proces wprowadzenia w obieg społeczny wizji zmiany środowiska życia, powinien przebiegać dwutorowo. Trzeba ugruntować wizję zmian w grupie audytoryjnej,² która jest źródłem norm społecznych. W tym wypadku jest to grupa – środowisko szeroko pojętych specjalistów i decydentów w gospodarowaniu przestrzenią miejską. Z koncepcjami zmian należy zapoznać mieszkańców miasta i uzyskać ich przyzwolenie do ich dokonania. W ten sposób proces projektowania zostanie wprowadzony do obiegu społecznego drogami przekazu informacji, które są właściwe dla systemu demokratycznego – drogą przedstawicielską i obywatelską.

Dzisiaj, w okresie transformacji, odpowiedzialność za kształt krajobrazu uległa rozmyciu i w wypadku większej inwestycji są toczone lokalne, lub jak w wypadku doliny Rospudy, ogólnospołeczne starcia o kształt i realizację decyzji krajobrazowych. Przy braku informacji i braku istnienia w umysłach wizji projektowej, są podatne na manipulacje, demagogię i korupcję. Dlatego należy uznać projektowanie przestrzeni w skali krajobrazu za dyna-

miczne, projektowane jako proces. Projekty przeważnie są prezentowane w zbyt zaawansowanym stadium, aby można było prowadzić taki proces. Brak im elastyczności, formalnie są zamknięte, a ich modyfikacje wywołane przez udział czynnika społecznego powodują obniżenie jakości projektu i w ślad za tym problemy w realizacji. W projekty urbanistyczne i projekty architektury krajobrazu miasta, jest zaangażowany wysiłek dużego zespołu specjalistów oraz poważne środki finansowe. To zmusza decydentów do rozwiązywania problemów projektowych w formie algorytmu, który nie rysuje wizji rozwoju miasta i nie jest w stanie wywołać pozytywnego oddźwięku społecznego.

Oto fragment artykułu Marka Piwowarskiego *Dylematy projektanta krajobrazu*: „Projektować, to znaczy myśleć przede wszystkim o wartościach; – Poprzez projektowanie zmieniamy środowisko życia człowieka, a zakres tej zmiany jest niekiedy bardzo szeroki; – Poprzez dialog z innymi, którym nie jest obojętny krajobraz ich życia, którzy chcą angażować się w proces jego tworzenia(...) projekt może się rozwijać, a co najważniejsze zbliżyć się do realizacji. W tym dialogu rozwija się nie tylko projekt, ale i projektant, a także społeczność świadoma swej podmiotowości”.³

Jeżeli projektowanie jako proces rozwija projekt, projektanta i społeczeństwo, to należy ten proces rozwijać i upowszechniać. Należy to wykonywać, przynajmniej w początkowej, ideowej fazie, jako działalność bezinteresowną, dla uniknięcia nacisków decydentów administracyjnych i komercyjnych. Projektowanie takie powinno przebiegać w związku ze społecznością i terenem, którego dotyczy. Jeśli ma być działaniem bezinteresownym, konkretyzacja tej wizji nie powinna długo trwać. Jeśli ma być projektowaniem demokratycznym, nie można ograniczać jego dostępności. Stąd narodził się pomysł⁴ otwartych warsztatów projektowych pod ogólną nazwą *projektowania w krajobrazie miasta*. Warsztaty dotyczyły przede wszystkim problemów, które organizatorzy uznali za istotne, a są pomijane w myśleniu o krajobrazie Warszawy. Odpowiedzialni za przeprowadzenie każdego z warsztatów byli organizatorzy i moderatorzy. Organizatorami byli członkowie zespołu autora niniejszej pracy, moderatorami – doświadczeni wykładowcy oraz specjaliści danej

¹ Samodzielny Zakład Sztuki Krajobrazu, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego.

² Misztal M., *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa 1980.

³ Piwowarski M., *Dylematy projektanta krajobrazu*, [w:] *Przyroda i miasto*, (red.) Rylke J., T. IX, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, ss. 11–24.

⁴ Właściwie pomysł urodził się dlatego, że po latach prowadzenia seminarium metodologicznego, którego plonem były kolejne (1–5) tomy *Przyrody i miasta*, zauważyliśmy, że zaczyna w naszym myśleniu dominować analiza nad kreacją, stajemy się bardziej badaczami niż architektami krajobrazu. Refleksja nad demokratycznym procesem projektowania charakteryzująca warsztaty, jest raczej rekonstrukcją *ex post* naszego działania.

dziedziny spoza Uczelni. W warsztatach uczestniczyli pracownicy naukowcy warszawskich uczelni, doświadczeni projektanci, studenci różnych kierunków studiów o charakterze projektowym – z terenu Polski. Informacja o warsztatach była rozsyłana i umieszczona w naszym piśmie internetowym *Sztuka ogrodu. Sztuka krajobrazu*. Warsztaty przebiegały w kilku etapach. Pierwszym etapem było wprowadzenie w problematykę – w trakcie sesji, której towarzyszyły wystawy i przeglądy dotyczące tematu. Podczas sesji, informacji o stanie badań związanych ze sferą warsztatu udzielali specjaliści z danej dziedziny – nie spotkał się z odmową mimo, że byli to wybitni znawcy i czynili to zupełnie bezinteresownie. Po sesji przez trzy dni trwały warsztaty. Staraliśmy się, żeby odbywały się na terenie opracowania i były połączone z wizją terenową. Ostatniego dnia odbywały się prezentacje i dyskusje wyników. Następnie wyniki były szeroko udostępniane, także w Internecie⁵ oraz publikowane w tomach VII i IX wydawnictwa *Przyroda i miasto*.⁶ Wyniki warsztatów były relacjonowane w prasie i telewizji lokalnej oraz na konferencjach. Projekty stanowią zacznik do myślenia o problematyce krajobrazowej, nie prezentują gotowych rozwiązań. Inicjują proces projektowy bardziej, niż go realizują. Uczestnictwo autora artykułu w kilku zespołach projektowych, pozwala na określenie nowych prawidłowości w kształtowaniu Warszawy.

– Mocne punkty miasta tworzące się wokół scen krajobrazowych – w warsztacie dotyczącym promenady publicznej.

– Spiralny rozwój przestrzenny Warszawy – w warsztacie dotyczącym zrównoważonego rozwoju miasta.

– Możliwość tworzenia zespołów mieszkaniowych dla użytkowników o różnych standardach społecznych i finansowych – w warsztacie dotyczącym miast ogrodów.

Uczestnicy warsztatów spotkali się z owocnym sposobem rozwiązywania problemów projektowych. Pytanie o poziom w rozważaniach krajobrazowo urbanistycznych kwestionuje korporacyjne rozumienie profesjonalizmu. Zamknięcie się w korporacjach zawodowych prowadzi do obniżenia poziomu myślenia przez brak konkurencyjności i odseparowanie od nowych, rodzących się w innych kręgach zawodowych idei. Otwarte warsztaty, jeżeli stanowią początek procesu projektowania, w którym techniczne rozwiązania realizacyjne nie są istotne, dają owocne rozwiązania, które zależą od poziomu myślenia kreatywnego, a nie od sprawności zawodowej ich uczestników. Uzyskano w zespołach równowagę pomiędzy głodem sukcesu projektowego młodszych uczestników oraz doświadczeniem i bezinteresowną żarliwością starszych projektantów. Konstytuowanie się zespołów interdyscyplinarnych pozwoliło na wymianę doświadczeń i koncepcji pomiędzy osobami o różnym doświadczeniu zawodowym. Opieka moderatorów, którzy służyli radą w rozwiązywaniu problemów technicznych zapewniała sensowność proponowanych rozwiązań projektowych. Warsztaty miały inicjować demokratyczny proces projektowania krajobrazu, który dalej powinien toczyć się swoim, niezależnym torem. Oprócz warsztatów zespół autorski realizuje – zgodnie z zasadami projektowania w systemie demokratycznym, bardziej rozwinięte zadania projektowe.

Zrealizowane warsztaty:

1. *Projektowanie przestrzeni publicznej w krajobrazie miasta. Promenada wielkomiejska. Idea i projekt*. Termin: 19–22.11.2004. Organizator: Marta Wielochowska. Moderatorzy: Jeremi T. Królikowski, Tomasz Turczynowicz. Uczestniczyło 21 projektantów w 8 zespołach.

2. *Projektowanie w krajobrazie kulturowym na przykładzie Wilanowa*. Termin: 14–17.12.2004. Organizatorzy: Małgorzata Kaczyńska i Kinga Rybak. Moderatorzy: Anna Różańska i Dorota Sikora. Uczestniczyło 23 projektantów w 8 zespołach.

3. *Projektowanie zrównoważonego rozwoju miasta. Warszawa miasto zwarte czy miasto zielone?* Termin: 15–18.03.2005. Organizator: Magda Gąsowska. Moderatorzy: Barbara Szulczewska i Dariusz Świątkowski. Uczestniczyło 36 projektantów w 13 zespołach.

4. *Sanowanie czyli uzdrawianie obszaru w dolinie Wisły między skarpią warszawską a Saską Kępą od ulicy Agrykoli do alei Stanka*. Termin: 6–9.06.2005. Organizator: Ewa Kosiacka. Moderator: Jacek Damięcki. Uczestniczyło 20 projektantów w 7 zespołach.

5. *Komfort dalekiego patrzenia jako czynnik wartościujący przestrzeń publiczną Warszawy*. Termin: 7–10.11.2005. Organizator: Kinga Rybak. Moderatorzy: Bogusław Obiegalka, Janusz Skalski. Uczestniczyło 57 projektantów w 15 zespołach.

6. *Projektowanie przestrzeni społecznej – stare i nowe osiedla Żoliborza*. Termin: 16–19.01.2006. Moderatorzy: Beata J. Gawryszewska, Sławomir Gzell. Uczestniczyło 24 projektantów w 8 zespołach.

7. *Sacrum w krajobrazie miejskim*. Termin: 28–31.03.2006. Moderatorzy: Konrad Kucza Kuczyński, Jan Rylke. Uczestniczyło 18 projektantów w 8 zespołach.

8. *Fortyfikacje – (nie)chciane dziedzictwo*. Termin: 16–19.10.2006. Moderatorzy: Lidia Klupsz, Anna Różańska. Uczestniczyło 32 projektantów w 8 zespołach.

9. *Miasto ogród jako wzorzec projektowania ład przestrzeni*. Termin: 27.11 – 1.12.2006. Moderatorzy: Jeremi T. Królikowski, Dariusz Śmiechowski.

10. Kolejnym z zaplanowanych przez J. Skalskiego warsztatów, przewidzianych na dni 22–26.10.2007 roku, jest: *Poszukiwanie pomysłów projektowych*.

Streszczenie: W warunkach optymalnych krajobraz kształtuje się samoistnie na zasadzie sprzężenia zwrotnego między środowiskiem i zamieszkującą go społecznością. W społeczeństwie totalitarnym krajobraz jest kształtowany w drodze decyzji administracyjnych. W społeczeństwie demokratycznym architekt krajobrazu realizuje swoje powołanie głównie poprzez oddziaływanie na ludzi, nie poprzez fizyczne oddziaływanie na środowisko. Powinien on działać jako katalizator, wywołując lub przyspieszając relacje pomiędzy ludźmi a środowiskiem, wyprzedzając swoją wizją zmiany krajobrazu.

Słowa kluczowe: krajobraz miasta, przestrzeń publiczna, projektowanie krajobrazu, rozwój zrównoważony.

Abstract: In optimal conditions, the landscape is formed as a feedback between environment and the community inhabiting it. In a totalitarian society, the creation of landscape is subject to administrative decisions. In a democratic society, the landscape architect fulfills his profession mainly by influencing people, rather than performing a physical activity in the environment. He should act as a catalyst, evoking or accelerating relations between people and the environment, overtaking landscape changes with his vision. We present the way of democratic landscape designing.

Key words: city landscape, public space, landscape designing, sustainable development

⁵ www.sztukakrajobrazu.pl/powazki.htm

⁶ *Przyroda i miasto*, T. VII, (red.) Rylke J., Warszawa 2005; *Przyroda i miasto*, T. IX, (red.) Rylke J., Warszawa 2007.